

BAKONYI ELVIRA

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK A HAGYOMÁNYŐRZŐ ISKOLAI ÓRÁN

A Balatonfüredi Reformkori Hagyományörző Társaság 2008. április 8-án alakult Schindele Györgyné Emília asszony vezetésével. A tíz alapító tag célkitűzése volt a reformkori Balatonfüred hangulatának megidézése a korhű öltözetben megjelenő hölgyek és urak által. A balatonfüredi fürdőtelepen az utóbbi évtizedben megújuló 19. századi épületek, parkok, utak és sétányok eredeti szépségüket visszanyerve a mai Balatonfüred számára imázst teremtettek, amelyet tovább erősít a Hagyományörzők kosztümös megjelenése.

A reformkorban Balatonfüred vonzereje a savanyúvíznek, a jó bornak és a környezeti adottságoknak köszönhetően kialakult élénk fürdő- és társasági életben rejlett, amelynek következtében a Monarchia divatos fürdőhelyeinek vetélytársává nőtte ki magát, ma pedig a reformkori hagyományok fellelítésével egyre nagyobb elismerést vív ki magának a magyar fürdővárosok sorában.

A Hagyományörzők a reformkor egyik legfontosabb történelmi eredményének tartják a nemzeti öntudat kialakulását. E folyamatban létrejött irodalmi és művészeti alkotások, valamint a viseleti elemek változásainak a megismerése és Balatonfüred reformkori történetének kutatása során megszerzett ismeretanyag lehetővé tette a Hagyományörzők számára, hogy a város oktatási intézményeiben – rendhagyó történelemórák keretében – kulturális ismeretterjesztő előadásokat tartsanak. Az előadások célja nem csupán az ismeretanyag közvetítése a diákok számára, ezáltal a reformkori eszmék tiszteletére való nevelésük, hanem az előadásban tevékenyen résztvevő Magonc csoport általános iskolás korú tagjai számára a reformkor értékeivel való azonosulás elősegítése is.

A rendhagyó történelemórák az évek során meghonosodtak a város óvodáiban, általános iskoláiban és a Lóczy Lajos Gimnáziumban. A Széchenyi Ferenc Szakképző Iskolában folyó Balatonfelvidéki szőlész-borász képzés adta az ötletet a szőlész-borász múltat felelevenítő hagyományörző történelemóra megszervezéséhez.

A téma meghatározását követő anyaggyűjtés során világossá vált, hogy a középiskolai és az egyetemi tankönyvek alapján nemhogy a reformkori Balatonfüred, de még a reformkori szőlészet és borászat kérdéseit sem lehet megvilágítani. A Városi Könyvtár állományában és a megvásárolható kiad-

ványok között több olyan könyv található, amelyek levéltári források közzétételével a tankönyvekben lévő általános utalásokon és alapvetéseken túl érdemi információkat adnak a Balatonfüred környéki szőlészet és borászat múltjának feltárásához. Műtán előkerült „Az ivó céh artikulusai” című humoros forrásszöveg, az előadás eredeti címét módosítani kellett: „Szőlészet, borászat és ivászat a reformkori Balatonfüreden.” A reformkori szőlészet és borászatot bemutató műsort a következő kiadványokból sikerült összeállítani:

Lichtneckert András: A balatonfüredi szőlőhegy és szőlőhegyi önkormányzat története. Balatonfüred, 2008. – Uő.: Borászok titkai – titkok gazdái : források és szemelvények szőlészetünk és borászatunk múltjából, 1700–1871. Balatonfüred, 2007. – Oláh János: Gyümölcsfa-kertészet: a Balatonfelvidék szőlészet-borászatának hiteles leírása. Balatonfüred, 2009.

A Hagyományörzők a 45 perces műsort három részre – szőlészet, borászat, borfogyasztási kultúra – tagolva, és a részeket narratori szöveggel összekapcsolva, reformkori viseletbe öltözve adták elő. A 2009. november 18-án megtartott első előadáson szerepelt Bubla Katalin, Erbits Mária, Gombás Béla, Pataki Erzsébet, Schindele György, Vászolyiné Dobrosi Ágnes, Várayné Goróczy Éva. A szereplőket Vári Éva bemutatta a hallgatónak, az előadás végén megköszönve a figyelmüket. Az előadott forrásszövegeket válogatta, a bevezetőt, az összekötő szövegeket és a zárszót elmondta dr. Bakonyi Elvira. Néhány példa a levéltári források felhasználására:

A szőlőhegy életét a szőlősgazdákra nézve kötelező belső szabályok, *hegytörvények* vagy *szőlőhegyi artikulusok* szabályozták. A veszprémi káptalan földesurasága alá tartozó Balaton melléki szőlőhegyekre, így Balatonfüredre is érvényes hegytörvényekből idéztünk néhányat:

A szüret megkezdésére kiadott engedély előtt szüretelő gazdát 12 forintra büntessék. – Aki szőlőjét egy éven át nem gondozza, szőlőjét elveszti. – Annak érdekében, hogy a szőlőhegyi eljárások minél csendesebben folyjanak, a gyülekezetek reggel józanon folyjanak, étel után semminémű dolgot ne intézzenek, senkit ne büntessenek.

A *hegybírói eskü* szövegének hallgatása közben a diákok felismerhetik és átérezhetik, hogy egy kö-

zösség választott vezetőjének az erkölcsi felelőssége és kötelességei semmit sem változtak az évszázadok folyamán.

Az 1841-ből származó *szőlőtelepítési szerződés*, amelyet a tihanyi apát kötött az aszófőiekkel a Vörösmáli-dűlő beültetésére, felsorolja azoknak a családoknak a neveit, akik évszázadokon át fenntartották a borvidék szőlőkultúráját, és a leszármazottaik ma is élnek Balatonfüreden és környékén.

A hagyományos szőlészet-borászat hiteles leírása *Oláh János* pécselyi református lelkésztől maradt fenn 1854-ből. Írásából vett részletek segítik a hallgatókat a hagyományos művelésmód megértésében:

Sok költséget és munkát takarítanak meg a gazdák a karó mellőzésével annak ára, valamint leve-rési költsége folytán.

Elmarad a többszöri kötözés költsége is.

Hidegre, fagyra nem annyira érzékeny.

A bakművelés bizonyosan legalább kétannyi termést ad, mint a buckótőkék: közepes termésben 70–80 akó, bő termésben 100–110 akó bor terem egy hold szőlőn...

Hacsak lehetséges, tiszta időben, harmat fölszáradta után szüreteljünk. A leszedett fürtöket ne szedjük hordóba, mivel ott maguktól megmelegednek és a festőszint, mely a bort lúgszínűvé teszi annak színét megtöri, a szemek bőréből magukba veszik, mi az ecetesedést könnyen előidézhethi...

Februári holdfogytán tiszta, szél nélküli időt válasszunk a fejtésre. Midőn a lefejtendő hordót csapra ütjük, az első edény bort töltjük külön, mivel az – különösen, ha a csaplyuk igen alatt furatott – söprőt hoz ki magával a hordóból. A hordót ne emeljük meg fejtéskor, mert megzavarodván söprővel fog a bor lejőni, mi minden munkánkat hiábavalóvá tenné. A megemelés után jövő bort töltjük ahhoz, amelyet a csapraveréskor külön töltöttünk – nyolcadnapra ezt ismét tisztára fejthetjük.

A tihanyi apátság által a majorsági és dézsmaborok tárolására épített kiserdei pince 1845-ben kiadott pincemesteri és „pincekezelésről” utasítása részletes és pontos előírásokkal védi az uraság érdekeit, és a borászatot tanuló diákok számára életményszerűen közvetíti a szakmatörténeti ismereteket.

A műsor harmadik része a borfogyasztási kultúra történetéből mutat be részleteket. A borivó társasági élet szép példája a reformkorban megfogalmazott szabálygyűjtemény, amely igen szemléletesen

örökítette meg az „ivócéh” felvételi és magatartási szabályait. A forrás a ciszterci rend levéltárában maradt fenn!

Bornemszerető nemzetségből származók éppen bé ne vétetődjenek.

Sőt a jó bort vízzel elegyítők is érdemtelenek a bévételre.

Érdemtelenek a seresek is, hacsak minden meszszely serre egy fertály pálinkát egy hajtókára meg nem isznak.

Méltó a béiratásra az olyan asszony, aki igen kedveli a táncot, mert bizonyos jele, hogy a borocskát szereti kóstolgatni, mert a bor tartja a kedvet és a szerelmet.

A Hagyományörzők a reformkori szőlő- és bor-kultúrát felidéző műsort két évente előadják a Szakképző Iskolában, hogy minden végzős hallgató megismerhesse a szőlészet-borászat helyi hagyományait. Tekintettel a nagy sikerre, több helyről kapnak meghívást.

A Hagyományörzők jelenleg a szívkörházi beutaltaknak előadható műsor előkészítésén dolgoznak, amely bemutatja a savanyúvízi gyógyfürdő életét, épített és természeti környezetét és néhány jellegzetes balatoni foglalkozást. A kiadványokban több hasznosítható anyagot találtak, mint a szőlészeti-borászati műsor készítésekor, de az előadást igazán érdekessé, színessé tevő szövegeket a levéltári forráskiadványokban és tanulmányokban lelték fel (Écsy László fürdőigazgató naplói; A balatonfüredi Kiserdő története; A balatonfüredi színházak és színészet története).

A Szakképző Iskolában tartott órán a hallgatók megtekinthették az arácsi hegyközség 1797-től 1893-ig vezetett jegyzőkönyvét és 1780. évi szőlő-hegyi artikulusait, amelyeket a Veszprém Megyei Levéltár őriz. A közokiratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény a 13. §-ában a közlevéltár feladatává teszi a levéltári anyag oktatási és közművelődési célú felhasználásának elősegítését, valamint a levéltári tevékenység megismertetését kiadványokkal és egyéb módon. A Hagyományörzők céljai és tevékenysége összhangban vannak az idézett jogszabályhely előírásával. A levéltári forráskiadványok és feldolgozások lehetővé teszik a levéltári iratok felhasználását anélkül, hogy a felhasználóknak kellene az eredeti forrásokat felkutatni. Így a levéltári források a Hagyományörzők közvetítésével eljutnak az iskolákba és esetenként a nagyközönséghez is.